

OTPOR PREMA APSOLUTIZMU U SLAVONIJI I HRVATSKOJ 1821—1825.

Slavko Gavrilović

Posle 1790/92. Habsburgovci su sazivali ugarski sabor samo povremeno, u trenucima kad su od sabora tražili novi razrez poreza i novi kontingent regruta trebalo je da se sprovede preko Ugarske dvorske kancelarije koja dvor je zaobilazio sabor, pojačavao apsolutizam i policijski režim, nastojeći da osamostali županijsko činovništvo (birokratiju) prema plemićkim županijskim skupštinama, a velike župane (magnate) suprotstavljao srednjem plemstvu u svojstvu carsko-kraljevskih komesara, umanjujući tako značaj ugarsko-hrvatske ustavnosti i županija kao uporišta plemstva.¹

Otpor plemstva prema apsolutizmu došao je do vrhunca 1821—25. kad je Franjo I, zbog revolucije u Italiji i velikih državnih dugova, pokušao da mimo sabora dođe do potrebnog broja regruta, da kontribuciju ubere u srebrnom umesto papirnom novcu i da poveća cenu soli.² Prikupljanje 35.000 regruta trebalo je da se sprovede preko Ugarske dvorske kancelarije koja je kralja uzalud upućivala na sabor. Zbog negodovanja plemstva, kralj je smanjio zahtev za brojem regruta, ali nije odustao od namere da ih dobije bez sazivanja sabora. Upućivanjem komesara u županije postigao je delimičan uspeh: većina županija je dala regrute, ali se petnaest usprotivilo i svojim službenicima zabranilo da izvrše primljena naređenja. Na to su komesari još jače pritegnuli županije, služeći se i vojskom i ne ustežući se ni od većih nasilja. Pošto je u nekima od njih pohapšeno županijsko činovništvo, otpor plemstva je počeo da slabi, pa su se one postepeno pokoravale, ali su i nadalje ostajale pri zahtevu za sazivanjem sabora koji bi imao da kaže poslednju reč o pitanju regruta, kontribucije, soli i carina.³

Događajima u Ugarskoj 1821—25. bila su slična i savremena zbivanja u Hrvatskoj i Slavoniji, ali su nam ona dosad ostala malo ili gotovo nikako poznata,⁴ a to nas je i potaklo da ih u ovom prilogu поблиže prikazemo.

---

¹ Usp. T. Smičiklas, *Poviest hrvatska II*, 1879, 422; *Magyarország története III (1790—1849)*, u redakciji Mérei Gyule i Spire Györgya, Budapešt 1961, 180.

² Smičiklas, n. d., 423; F. Šišić, *Hrvatska povijest III*, Zagreb 1913, 130—131.

³ *Magyarország története III*, 181.

⁴ Na osnovu Smičiklase i sopstvenih istraživanja, Šišić (n. d., 130) se samo sumarno dotakao ovog problema: »No apsolutizmu je došao prije kraj, negoli su se u Beču nadali. Jer kad je kralj pokušao povodom buknule revolucije u Italiji i Španiji da naredbenim putem sakupi 30.000 regruta po Ugarskoj i Hrvatskoj, skočiše županije složno na noge, te uskratili svaku suradnju uputivši kralja, da sazove sabor«.

I

Revolucija u Italiji 1820/21. bila je ugušena, ali bečki dvor nije bio uveren da će bez novih vojnih pojačanja moći u njoj održati red i mir, pa se radi regruta obratio reskriptom od 4. IV 1821. županijama, nastojeći da ih ubedi u opasnosti koje prete državi od novih revolucionarnih pokreta. »Duh ustanaka« (spiritus seditionis), koji je potkraj prošlog veka zahvatio Francusku i bacio je u »anarhiju« a zatim doveo do vojne diktature, strašnih ratova i drugih zala, ponovo je digao glavu i zastavu, ali sada u Monarhiji koja je posle tolikih nevolja želela zasluženi mir. Fanatični ljudi — produžuje Franjo I — željni novotarija usudili su se, pod parolom slobode, da sruše svog vladara, prijatelja Austrije i njegovog rođaka, pa je on, da bi zemlju očuvao od te »zaraze«, intervenisao vojnom silom i povratio mir. Ali, »rušioći reda i mira« nisu se pokorili, nego i dalje rovale, a do ustanaka je došlo i na istočnim granicama Monarhije (u Srbiji i Grčkoj), što mu nameće obavezu da pribegne vanrednim merama radi »zaštite« svojih naroda i očuvanja poretka i sigurnosti u državi. Da bi to ostvario, potrebno je da se njegove ugarske regimente stave u punu bojnu gotovost (in completo belli statu), na taj način što će županije u njih poslati sve regrute koje su obećale 1814. i 1815; te regrute županije tada nisu mobilisale, ali je on zadržao pravo da ih zatraži u slučaju potrebe koja se sada ukazala. Vladar je izrazio uverenje da će županije ispuniti njegovu želju, jer se tim neće okrnjiti prava i slobode ugarsko-hrvatskih staleža, pošto ih on želi ne samo očuvati nego u budućnosti čak i povećati.⁵

Šaljući carev reskript županijama, palatin ga je propratio svojim pismom, zalazući se za njegovo izvršenje i uveravajući ih da se njim ne krše prava staleža.⁶

Od triju slavonskih županija, Sremska i Virovitička su se pokorile bez ikakvog otpora; Virovitička je čak prednjačila u davanju regruta zaostalih od 1815, čiji je broj iznosio 215. Povodom carevog reskripta, skupština Virovitičke županije odlučila je da regrutaciju odmah počne i da je završi tokom maja 1821. U uputstvu kotarskim sudijama naglašeno je da ponište sve deobe zadruga, koje su izvršene bez odobrenja županije (dobrim delom baš zbog izbegavanja vojne obaveze), da se za regrute zavrбуju prvenstveno neženjena lica, a naročito manji prestupnici, ljudi poznati po svojoj neposlušnosti i nemoralnosti, čak i u slučajevima ako su samo po dvojica u kući. Regrutacija je trebalo da obuhvati ranije nepokorne insurgente i otpuštene vojnike rđavog vladanja, ali da ne mimoide ni bogatije trgovce i seljake, koji su dotad bili oslobađani od neposredne vojne obaveze. Ipak je prema poslednjima trebalo imati obzira, pa ih uzima u »razumnoj« srazmeri odnosno omogućiti im da umesto sebe i svojih ukućana šalju najmljene regrute. Što se tiče Jevreja, odlučeno je da se regrutuju samo poznati prestupnici i vagabundi, jer su ostali srazmerno svom broju godine 1815. dali dosta vojnika.⁷ Pošto je re-

⁵ Državni arhiv u Zagrebu (DAZ), Acta et Prothoccola comitatus Posegani (Požeška), 354/1821.

⁶ Isto, Žičijevo pismo od 20. IV 1821.

⁷ Isto, Virovitička, Prot. congreg. 754; 755/1821

grutacija na vreme izvršena, car je otpisom od 27. VII 1821. pohvalio ovu županiju i istakao je kao primer onima koje su pružale otpor.⁸

Što se tiče treće slavonske županije, Požeške, njeno plemstvo se podelilo: veći deo je bio protiv a manji za provođenje regrutacije. Iz županijske skupštine od 19. V 1821. većina je odgovorila da je županija svoju obavezu od 570 regruta za g. 1814. izvršila tokom 1815/16, a da obavezu od 285 regruta, predviđenih za g. 1815, nije ispunila u potpunosti, nego je ostala dužna 125 regruta, jer je rat završen i prestala potreba za njima. Skupštinska većina napominje da ugarske županije uplaćuju godišnje 200.000 forinti u fond za vrbovanje regruta, u kojem Požeška županija sudeluje sa 1.824 for. 42 kraj-care, a iz koga se lako mogu nabaviti zaostali regruti i izbeći rđave posledice nasilnog regrutovanja. Pošto je županija u vreme Napoleonovih ratova davala ne samo regrute nego i insurekciju, ona smatra da pitanje novih odnosno zaostalih regruta treba izneti pred zajednički ugarsko-hrvatski sabor, jer je samo on kompetentan za njegovo rešavanje.⁹ Bez odgovora je ostavljeno pismo komornika Jakoba Svetića, vlastelina pleterničkog, koji je županiju pozivao da ispunji carevu želju za regrutacijom, izjavljujući da, iako ne može tvrditi da je ona sasvim legalna, ona ipak nema za cilj vršenje bilo kakvog pritiska i kršenje staleških prava, jer ustav dozvoljava vladaru preduzimanje vanrednih mera.¹⁰

Nezadovoljni stavom većine, predstavnici spahiluka Kaptola, Sečenjijevog dela Kutine, spahiluka Brestovca i grada Požege izjavili su da neće učestvovati u davanju negativnog odgovora dvoru, jer ne žele da i na njih padne »previšnje neodobravanje« zbog skupštinske odluke.¹¹

Posle više od dva meseca, 27. VII 1821, car je otpisao županijama, pa i Požeškoj, da prilike u kojima se država nalazi ne dozvoljavaju sazivanje sabora radi pitanja regruta. On izražava nadu da će Požeška županija slediti primer onih županija koje su odmah ispunile svoj dug, shvatajući da je prikupljanje regruta nužno da bi se dotukli »zločinci« u Italiji, koji su počeli da dižu glavu, iako su nedavno bili od carske vojske pobeđeni. Zato preporučuje županijskoj skupštini da ponovo uzme u razmatranje njegov reskript i učini sve da se zahtev sadržan što pre sprovede u delo.¹² Istog dana, preko Ugarske dvorske kancelarije, požeškom velikom županu Žičiju dostavljeno je uputstvo da odmah, pod svojim predsedništvom, održi županijsku skupštinu i potruđi se da ona prihvati i ostvari kraljeve želje u pogledu regrutacije. Ukoliko je sprečen da lično ode u Požegu, neka stvar prenese na podžupana, a skupštinski zapisnik, bez obzira da li će isti biti pozitivan ili negativan, da blagovremeno pošalje na uvid vrhovnoj vlasti. Prikupljanje regruta može

---

⁸ Isto, 1099; 1731/1821. — Ipak je kasnije, 1823, i u Virovitičku županiju upućen kraljevski komesar, baron Ljudevit Bedeković, da bi poveo istragu zbog »nekih neurednosti« podžupana Ivana Delimanića, a županijsko činovništvo je pozvano od vladara da se pokori komesaru i omogući mu izvršenje poverene misije (isto, 1880; 2150; 2175/1823).

⁹ Isto, Požeška, 354/1821.

¹⁰ Isto, Svetićevo pismo od 11. V 1821.

¹¹ Isto, Prot. congreg. 354/1821.

¹² Isto, 1246/1821.

se odložiti najdalje do početka zime, ali samo u slučaju ako stanovništvo radi zarade odlazi u druge krajeve ili ako županija smatra da se regruti mogu razbeći po šumama.¹³

Na dan 11. IX 1821. veliki župan, kome se nije išlo u Požegu, obrati se pismom županijskoj skupštini, uveravajući je da zahtev za regrutima, iako ne ide preko sabora, nije upravljen protiv prava staleža, pa ona treba da se ugleda na Virovitičku županiju koja je bez oklevanja ispunila kraljevu želju. U istom smislu, na županijsku skupštinu ponovo je apelovao i komornik Svetić, smatrajući da prikupljanje regruta treba da prethodi eventualnom sazivanju sabora.¹⁴ Takav kompromisni predlog bio je prihvatljiviji za plemstvo, koje je 4. X 1821. održalo skupštinu i izjavilo da će ispuniti svoj dug u pogledu regruta, iako sa žalošću konstatuje da nije uspelo da pokrene kralja na iznošenje tog pitanja pred sabor, na čijem sazivanju i dalje insistira, ukazujući ponovo na žrtve u toku ratova protiv Napoleona i na tegobnost regrutacije za narod. Pošto je pismo kralju imalo vid prigovora (remonstrance), od njega su se uzdržali komornik Svetić i Emerik Nađ, vlasnik jednog dela spahiluka Brestovac.¹⁵

Iako je županijska skupština izjavila da će regrutaciju početi 1. novembra, ipak se nije mnogo trudila da to i izvrši, pa je potkraj istog meseca odgovorila komandi u Osijeku da će je zaključiti do kraja januara sledeće godine.¹⁶ Ali, ni do kraja novembra 1822. županija nije ništa preduzela da izvrši dato obećanje, pa je i došla, zajedno sa Šimeškom i Šopronjskom, među one u koje je predviđeno upućivanje kraljevskih komesara, o čemu su putem cirkulara upoznate sve ugarsko-hrvatske županije.¹⁷ Za komesara u Požešku županiju određen je administrator velikožupanskog zvanja u Virovitičkoj županiji Antun Adamović, čiji se dolazak u Požegu očekivao sredinom decembra 1822. Bilo je predviđeno da on sazove županijsku skupštinu kojoj će lično predsedavati, pročitati reskript o regrutaciji i sprovesti ga u delo. Tom prilikom trebalo je da ukori županijsku skupštinu i izrazi kraljevo neodobravanje njenih postupaka, a zatim da je prisili na izbacivanje iz županijskog protokola njene odluke od 4. X 1821. Najzad, komesaru je naloženo da utvrdi ko je među plemstvom bio pokretač otpora prema »previšnjim« naredbama.¹⁸

U međuvremenu, u drugoj polovici novembra podžupan Benjamin Bunjik savzao je predstavnike spahiluka, ali su oni izjavili da u pogledu regrutacije nemaju nikakvih novih upustava od vlasnika spahiluka, koji većim delom stanuju u Ugarskoj. U strahu od dolaska komesara, županijsko činovništvo izjavi da je, nasuprot otporu posedničkog plemstva, spremno da izvrši regrutaciju, pa će, u nedostatku poseda, doprineti potrebnu sumu novca radi prikupljanja regruta od svojih plata.¹⁹ Pošto podžupan nije verovao da će se sa raspoloživim snagama regrutacija izvršiti, komesar je, stigavši u Požegu,

---

¹³ Isto, Dvorska kancelarija — vel. županu 27. VII 1821.

¹⁴ Isto, Pisma od 11. i 27. IX 1821.

¹⁵ Isto, Županija — caru 4. X 1821.

¹⁶ Isto, 1720/1821.

¹⁷ Isto, Acta palatinalia, fasc. 2, br. 172.

¹⁸ Isto, 174.

¹⁹ Isto, 173.

zakazao županijsku skupštinu za 19. decembar i lično počeo ubeđivati predstavnike plemstva da se pokore vladaru. U početku je izgledalo da će i njegova nastojanja, pomognuta od podžupana i činovništva, ostati bez željenog rezultata, ali se plemstvo na kraju ipak pokorilo i obećalo da će do 15. I 1823. dati celu kvotu regruta. Štaviše, pristalo je da samo izbací iz protokola zapisnik od 4. X 1821, zbog kojeg mu je saopšten vladarev ukor.²⁰

Obaveštavajući palatina o svojoj misiji, komesar Adamović konstatuje da se u Požeškoj županiji uvrežila anarhija, razdor i neposlušnost, a da je županijsko činovništvo bilo neaktivno sve do njegovog dolaska u Požegu, 15. decembra. Sve ove pojave su se pokazale i na samoj skupštini, ali je autoritet javne vlasti ipak ostao na snazi. Pošto je samo plemstvo povuklo svoju odluku iz 1821, komesar je predložio da se obustavi dalja istraga, a od vladara što pre izdejstvuje rezolucija kojom bi se županiji stavilo do znanja da je dobila oprostaj, što bi doprinelo da ona u potpunosti izvrši naredbu o regrutaciji.²¹ Palatin je prihvatio predlog komesara, pa je spor između dvora i Požeške županije bio zaključen, iako prikupljanje regruta tokom januara 1823. nije prošlo bez otpora ovaj put ne od strane plemstva, nego od seljaštva.²²

II

Zahtev za regrutima naišao je na otpor i kod hrvatskih županija. Križevačka županija je smatrala da je regrutacija nepotrebna, jer se prilike ne mogu upoređivati s onima iz doba ratova protiv Napoleona, kad je spremno podnosila žrtve, pošto je tada bilo potrebno mnogo godina da se neprijatelj slomi, a sad je bilo dovoljno samo 14 dana da budu uništeni neki protivnici »dobrog poretka«. Županijska skupština, maja 1821, u pismu palatinu ne odriče da je državu potrebno čuvati od unutarnjih neprijatelja, od širenja »opasnih« ideja za mir i poredak, kao i od mogućnosti opasnosti sa Istoka, ali smatra da se ti ciljevi ne mogu postići bez opasnosti, ako se regruti budu prikupljali mimo pristanka sabora. Snaga države, smatra plemstvo, nije u oružju nego u stabilnosti ustava i zakona, koji povezuju društvo i vladara i na kojima počivaju zakonite monarhije. U duhu tih zakona, a prema čl. 13:1791 vladar treba da sazove sabor na kome bi se raspravljalo o svemu što se tiče unutarnjeg reda i procvata, kao i spoljne sigurnosti Monarhije. U pogledu opasnosti sa Istoka, staleži neće izbegavati ni veće žrtve nego što je sadašnji zahtev za regrutima, ali će nastupati samo kao izvršioци volje sabora, jer samo on ima pravo da odluči o potrebnim žrtvama. Ako se vladar sa staležima bude savetovao kao otac sa sinovima, to će uticati na sve neprijatelje unutarnje sigurnosti da se odreknu svojih prevratničkih planova.²³

Pošto je dvor odbacio prigovor ove županije, ona ga je ponovila 1. X 1821, izražavajući svoju vernost i ljubav prema vladaru, ali i dalje insistirajući da pitanje regruta ide isključivo u nadležnost sabora.²⁴ Iz raspoložive

²⁰ Isto, 174.

²¹ Isto, Adamovićevo pismo od 20. XII 1822.

²² O tom pobliže u mom radu: *Prilozi istoriji seljačkog nemira u Hrvatskoj i Slavoniji 1778—1848*, HZ XVII, 1964, 140—141.

²³ DAZ, Acta palatinalia, fasc. 2, br. 170.

dokumentacije ne vidi se kako je stvar dalje tekla, ali iz činjenice da u županiju nije upućivan kraljevski komesar, moglo bi se zaključiti da je plemstvo ipak pristalo da ispuni svoj »dug« od 76 regruta.

* * *

U Varaždinskoj županiji podžupan Antun Kukuljević založio se za izvršenje kraljevskog reskripta o regrutaciji, ali nije uspeo da na to privoli županijsku skupštinu koja je 7. V 1821. ipak odlučila da protestuje kod dvora, izjavivši da dizanje regruta pripada saboru, pa je svaki drugi put nezakonit. Skupština je zabranila županiji da provede regrutaciju, a od vladara je zatražila da to pitanje iznese pred sabor. Što se tiče otklanjanja opasnosti sa Istoka, na čemu se insistiralo u reskriptu, županijska skupština je predložila da se ugarska, a naročito graničarska, vojska povuče iz Italije, gde je bila angažovana u gušenju revolucije u Napulju, i postavi na istočne granice, pa će se moći osigurati stabilan mir i puna sigurnost. Ukoliko se dvor boji »zaraze liberalizma«, kojoj su najviše izložene Ilirske provincije, jer su najbliže Italiji, biće najbolje da one budu vraćene Hrvatskoj u staro ustavno stanje, pa će se tim načinom i u njima osigurati mir i poredak.²⁵

Posle odluke o odbacivanju regrutacije, županijska skupština je naredila podžupanu Kukuljeviću da je obavesti i sazove ukoliko to pitanje bude ponovo pokrenuto od strane vrhovne vlasti, jer je razmatranje i donošenje odluke o njemu u njenoj isključivoj kompetenciji.²⁶

²⁴ Isto, Križevačka, 817/1821.

²⁵ Isto, Varaždinska, Prot. congreg. 7. V 1821, art. 1. — Poblize o pitanju ove inkorporacije: Stjepan Antoljak, Prekokupska Hrvatska i pitanje njene reinkorporacije (1813—1822). Starine JAZU 45, 1955, 91—135.

Nedugo posle reinkorporacije, 30. X 1822, car je naredio da se porez (kontribucija), počev od tog dana, plaća u konvencionalnoj (srebrnoj) moneti. Potrebu za plaćanjem u srebru on je objasnio tim što je kontribucija namenjena za izdržavanje vojske koju državna kasa već dve godine plaća tom monetom, a od podanika prima porez u papirnom novcu, pa je na velikom gubitku. Reinkorporacijom Ilirskih provincija i Primorja Ugarskoj i Hrvatskoj, oživeće trgovina i promet, čime će se povećati prihodi tih kraljevina i omogućiti plaćanje u srebru (DAZ, Požeška, 1836/1822).

Kako su županije reagovale na tu odluku, pokazuje primer Sremske županije koja se 19. XII 1822. obratila vladaru, palatinu i Ugarskom nam. veću, tvrdeći da će to narodu biti preteško, jer u županiji nema toliko konv. novca, koliko se traži za kontribuciju, pa će porezni obveznici morati da ga traže u drugim krajevima, pri čemu će gubiti vreme i padati u mreže zelenaša. Županija vidi jedini izlaz u prikupljanju poreza u bakarnom i papirnom novcu, koji bi se obračunavao sa 250:100 prema konv. moneti. Županija konstatuje da je devalvacijom 1811. novac izgubio 4/5 svoje vrednosti, a zatim još 3/5 zbog promene novog novca u konvencionalni. Pored toga, kolao je i privatni novac za isplatu vojske, koji sad niko neće razmeniti za srebrni novac. Zbog toga je potrebno smanjiti i cenu soli, saobraziti je sa vrednošću konvencionalne monete i padom cena drugih artikala. Pored toga, županija je tražila smanjenje kontribucije i odbacivanje ratnih doprinosa uvedenih 1802. i 1812, kao i povećanje naplate koju podanici dobijaju od vojske za učinjene joj usluge (konak, drvo, sveće, podvoz itd). (Isto, Sremska, ad 959/1822).

²⁶ Isto, Varaždinska, Prot, congreg. 7. V 18211, art. 1.

Otpor plemstva u Varaždinskoj županiji potrajao je tokom 1821—22, zbog čega je potkraj 1822. u nju upućen, u svojstvu kraljevskog komesara, veliki župan Zagrebačke županije, Donat Lukavski. Podžupan Kukuljević izvestio je županijsku skupštinu da će Lukavski stići 9. decembra i silom date mu komesarske vlasti prići mobilisanju zaostalih regruta. No, na istu skupštinu nisu pozvani predstavnici vlastelinstava, koja su najviše bila zainteresirana pitanjem regrutacije (zbog seljaka kao radne snage!), pa su učesnici skupštine smatrali da se bez njih ništa ne može rešavati, nego stvar treba odložiti. Lukavski je zamoljen da odgodi termin, ali je on to odbio, tvrdeći da mu je poverena još jedna nova dužnost, pa pitanje regrutacije u Varaždinskoj županiji mora početi da rešava zakazanog 9. decembra. Posle te izjave, županijska skupština uloži protest od kojega se ogradio samo županijski fiškal Pavle Kovačoci, koji je insistirao da se regrutacija ne odbije, nego da se udovolji reskriptu.²⁷

Mesec dana kasnije, 15. I 1823, na upit vojnih vlasti o regrutaciji, županija je odgovorila da staleži i redovi na skupštini od 9. XII 1822. nisu pristali (non consenserint) na prikupljanje regruta,²⁸ što pokazuje da komesar Lukavski nije uspeo da svoju misiju okonča u predviđenom roku. Iz raspoložive dokumentacije ne može se utvrditi da li je komesar kasnije primorao plemstvo na davanje regruta ili se od tog zahteva odustalo pre nego što je stvar skinuta s dnevnog reda 1825.

III

U odbrani ustavnosti pred pritiskom apsolutizma najupornija je bila Zagrebačka županija. Na županijskoj skupštini od 14. V 1821. njeno plemstvo je konstatovalo da je 1813. dalo potpun broj regruta, pa se kraljev reskript ne može na njega ni odnositi. Što se tiče regruta iz 1815, skupština je tvrdila da ih, prema zakonima Kraljevine, niti je mogla obećati niti je obećala, pa ne može priznati da je u tom pogledu nešto dužna vladaru. Skupština je predložila da se pitanje regruta razmatra na saboru u okviru šire problematike održanja unutarnje i spoljne sigurnosti. Obraćajući se palatinu, skupština ga je molila da na dvoru podrži njen prigovor u pogledu zaobilaženja sabora, obećavajući da bi odmah pristala na prikupljanje polovine zaostalih regruta, dok bi drugu polovinu dala ako primi odgovarajuće naredbe.²⁹ Međutim, ovo obećanje skupština nije ni pokušala da sprovede u delo, pa je početkom avgusta odgovorila generalnoj komandi da na teritoriji Zagrebačke županije neće biti nikakve regrutacije (nullam in hocce Comitatu statutionem futuram sit).³⁰

Iz reskripta od 27. VII 1821, kojim se i dalje insistiralo na regrutaciji i izbegavalo sazivanje sabora, županijska skupština je mogla da se uveri da vladar nije usvojio njene prigovore (remontrancu). No, kako se situacija

²⁷ Isto, Prot. congreg. 2. XII 1822, paragraf 1.

²⁸ Isto, Prot. congreg. 15. I 1823, art. 7, paragraf 8.

²⁹ Isto, Zagrebačka, Prot. congreg. 14. V 1821, art. 3.

³⁰ Isto, Prot. congreg. 8. VIII 1821, art. 56.

nije izmenila od časa kad je upućena njena remonstranca, skupština je smatrala da nema razloga da od nje odustane, pa je odlučila da prigovor ponovi i otvoreno izjavi da se u duhu postojećih zakona Kraljevine ne može udovoljiti želji vladara za prikupljanje regruta. Ako su državi potrebna sredstva za odbranu, neka se ista traže legalnim putem — preko sabora. Na kraju, skupština je zabranila županijskom činovništvu da bez njenog pristanka prikuplja regrute, a predstavnici vlastelinstva su izjavili da neće dozvoliti regrutovanje svojih podložnika. Nastojanje velikog župana Donata Lukavskog da se ove odluke izmene ostalo je bez rezultata, zbog čega je on uložio protest koji je unet u skupštinski protokol.³¹ Potkraj novembra iste godine, na ponovljeni upit vojnih vlasti o stanju regrutacije, županijska skupština je uputila isti odgovor: regrutacije neće uopšte biti (*tyrones haud statuendos esse*).³²

Tokom 1821—22. staleži i redovi Zagrebačke županije ostali su uporni u odbijanju regrutacije, zbog čega im je na skupštini od 16. XII 1822. saopšten vladarev ukor i neodobravanje postupka. Iako je, ovom prilikom, veliki župan Lukavski pozivao skupštinu da se pokori, ona je ipak većinom glasova zaključila da ponovo uputi remonstrancu kojom će izraziti svoje stanovište da se pitanje regrutacije ne može rešavati izvan sabora, te da ona ne može udovoljiti želji vladara da pristupi prikupljanju regruta. Na to je Lukavski pročitao reskript od 25. X 1822, kojim je on imenovan komesarem, da bi u cilju »spasavanja domovine, što je vrhovni zakon«, sproveo regrutaciju, a iz županijskog protokola izbacio skupštinsku odluku od 3. X 1821, kojom se bez njenog odobrenja ne dozvoljava regrutovanje, jer ista protivreči pravima vrhovne vlasti u državi. Komesaru je stavljeno u dužnost i da istraži ko su pokretači otpora i da o tom referiše dvoru.

Da bi slomio otpor skupštine, komesar je svojeručno uništio akta kongregacije od 3. oktobra, iako je ona iznosila svoje protivargumente i uložila javni protest, tvrdeći da je njena pomenuta odluka doneta većinom glasova pa se ne može menjati ničijom voljom i naredbom. Skupština je konstatovala da je 1815, i pored njene negativne odluke, izvršena delimična regrutacija, jer se vladar poslužio županijskim činovništvom, iako je to protivzakonito, a tim putem je sada želeo da pođe i komesar Lukavski, preteći da će svaki činovnik, koji mu se ne pokori, biti lišen službe u županiji za celo vreme njegovog komesarijata i velikožupanstva.

Komesarove pretnje nisu pokobile skupštinu koja je odgovorila da će i dalje, bez obzira na posledice, ostati na braniku ustava i zakona, te da će opet i ponovo remonstrirati vladara da ne može dati svoj pristanak na skupljanje regruta. Čuvši to, komesar priđe županijskom protokolu i vlastoručno precrta ceo tekst te izjave, što je ispod teksta i konstatovano. Pošto se pozivao na to da je »spas domovine vrhovni zakon«, skupština je odgovorila da to i ona priznaje, ali da smatra da je spas domovine neodvojiv od spasa privatnih lica, jer »opšti spas« u sebi ništa drugo i ne sadrži nego spas i sigurnost pojedinaca. Vladar treba da shvati da je u zemlji gde se vlada zakonima i gde je javna uprava na njima zasnovana sigurnost ličnosti i imovine neodvojiva od postojanosti i poštovanja zakona, pa baš to učvr-

³¹ Isto, Prot. congreg. 3. X 1821, paragraf 1.

³² Isto, Prot. congreg. 28. XI 1821, paragraf 137.

šćuje »javni spas«, dok svako odstupanje od zakona ne samo da ne pridonosi sigurnosti i sreći podanika, nego samo povećava brigu u pogledu budućnosti lišene zakonitosti. Zato, ako se od strane dvora naredi nešto što je protivno duhu zakona, koje staleži žele da očuvaju i predaju potomstvu, to se ne može uskladiti sa spasom i sigurnošću privatnih lica (podanika), pa će se skupština obratiti Ugarskom namesničkom veću, kao legalnom posredniku između naroda i dvora, da bi ono skrenulo pažnju vladaru da županiju ne sprečava u donošenju odluka zasnovanih na zakonu niti da prisiljava županijsko činovništvo da izvršava ono što je protivno odlukama županijske skupštine.

Ostajući pri svojim uputstvima i odlukama, komesar je u protokol uneo optužbu protiv skupštine da ona, insistiranjem na svojoj odluci od 3. oktobra i zabranjivanjem činovništvu da izvrši vladareve i njegove naredbe u pogledu regrutacije, krši prerogative vrhovne vlasti i njegova velikožupanska ovlaštenja. Takvim stavom županijska skupština podvrgava činovništvo isključivo sebi i podbunjuje ga na otpor prema vrhovnoj vlasti, što, po mišljenju komesara, protivreći ustavu i zakonima, jer se županije ne mogu smatrati kao države u državi, nego samo kao delovi države, koji se moraju pokoravati vladaru, pošto se njegova izvršna vlast, zasnovana na osnovnim zakonima Kraljevine, ostvaruje baš preko županija i njihovog činovništva koje je vladaru dvostruko podložno — i kao podanik i kao javni službenik. Odluka županijske skupštine, koja činovnike oslobađa pokornosti prema vrhovnoj vlasti, protivna je kako pravima te vlasti tako i podaničkoj pokornosti kao takvoj. Županijskim vlastima ne pripada pravo da se suprotstavljaju odlukama vrhovne vlasti; zak. čl. 9:1723. zabranjuje svaku opoziciju i otpor prema vladaru, što sobom povlači kaznu za nepokornost u duhu 14. i 15. zak. čl. iz 1548. Zbog svega toga, Lukavski, kao komesar i veliki župan, izražava skupštini vladarevo neodobravanje i prekora, ulažući javni protest zbog njenog stava u pogledu regrutacije i preteći da će sve činovnike koji ne udovolje reskriptu ukloniti iz službe i uskratiti im platu.³³

Sledeća županijska skupština na kojoj je regrutacija bila predmetom raspravljanja održana je 5. V 1823. Na njoj je Komesar Lukavski pročitao kraljev reskript od 19. IV 1823, kojim se skupštini izražava njegovo krajnje negodovanje zbog držanja i odluka skupštine 16. XII 1822. Ne mareći za mnoge njegove »spasonosne« savete i opomene, skupština je — kaže se u otpisu — pokazala svoju drskost, pa je svoju tešku zabludu od 3. X 1821. o zabrani činovništvu da uzme učešća u regrutaciji, još više povećala i potvrdila novim drskim argumentima i nedostojnim izrazima. Ona istupa protivno ugarskim zakonima i ustavu Kraljevine, jer činovništvo stavlja pod svoju zaštitu i stalno ga poziva da ne izvrši vladareve zapovesti, vređajući na ustavu zasnovana prava vrhovne vlasti. Pošto ti »drski« postupci zaslužuju najstrožiju kaznu, on naređuje komesaru Lukavskom da ovaj reskript pročitava pred skupštinom i javno da izbacila iz skupštinskog protokola sva ona mesta u kojima se očituje njeno istupanje protiv kompetencija vrhovne vlasti i podbunjivanje činovništva na nepokornost, a u cilju da duh te »neobuzdane drskosti«, koja služi plemstvu na sramotu, ne pređe na njegovo potomstvo. Silom svoje

³³ Isto, Prot. congreg. 16. XII 1822, paragraf 11.

vlasti, vladar je pozvao skupštinu na безусловnu pokornost njegovom kome-saru Lukavskom.³⁴

Pošto je županijska skupština i dalje bila uporna, a i deo činovništva se za njom povodio, usledio je 6. II 1824. novi reskript, kojim je tom činovništvu oduzeto pravo vršenja javnih službi. Novembra iste godine, županijska skupština je odlučila da preko velikog župana zamoli vladara da to pravo vrati svim kažnjenim činovnicima, kako bi se na idućoj županijskoj restauraciji poput ostalih građana mogli kandidovati za javne službe.³⁵ Iz raspoložive dokumentacije nismo mogli utvrditi koji su činovnici bili u pitanju niti kako je rešena molba o njihovoj rehabilitaciji.

Prema Smičiklasu, koji se uopšteno osvrće na otpor plemstva u Ugarskoj, »bilo je hapšenja, vojnih egzekucija — ali otpor nije ipak slomljen«. ³⁶ Pa, ipak, taj otpor ostao je u široj Ugarskoj bez većih rezultata, jer plemstvo, koje je bilo njegov nosilac, nije bilo dovoljno jako i zrelo za ostvarenje nacionalne nezavisnosti, jer je svojim pritiskom na seljaštvo samo kočila narodno jedinstvo. No, iako je vladar slomio taj otpor, on ipak nije ostao bez traga, jer je dvor, suočen s njim, seljačkim nemirima i međunarodnim prilikama, morao da traži kompromis sa plemstvom, te da u tom cilju smanji carine na neke ugarske izvozne artikle i da pristane na sazivanje sabora.³⁷

Državni sabor zakazan je za 22. VIII 1825. Mesec dana ranije, 18. VII, skupština Zagrebačke županije sastala se radi izrade instrukcija za svoje izaslanike na Sabor, pa se tom prilikom u tač. 8. tih instrukcija dotakla i pitanja regruta i ratnih doprinosa, izjavljujući da ono spada na sabor koji treba da se dovoljno zakonski osigura da vladar u buduće ne zahteva subside i regrute mimo njega.³⁸

Najzad, u toku rada sabora, 3. XII 1825. Ugarsko namesničko veće obavestilo je županije da dvor odustaje od daljeg zahteva za regrutima,³⁹ pa je to sporno pitanje skinuto s dnevnog reda županijskih skupština, a tim je zaključen i otvoreni otpor plemstva prema režimu. Uskoro zatim, sa počecima ilirskog pokreta, politička borba u Slavoniji i Hrvatskoj dobiće drugi vid i sadržaj, što izlazi iz okvira ovog priloga.

---

³⁴ Isto, Prot. congreg. 5. V 1823, art. 3; Acta congreg. 105.1823.

³⁵ Isto, Prot. congreg. 22. XI 1824, paragraf 327.

³⁶ Smičiklas, n. d., 424.

³⁷ Magyarország története III, 182.

³⁸ DAZ, Zagrebačka, Prot. congreg. 18. VII 1825, paragraf 110.

³⁹ Isto, Varaždinska, Prot. congreg. 12. XII 1825, art. 145, paragraf 38

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ

IVAN KAMPUŠ

OLEG MANDIĆ

BERNARD STULLI

JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB